การสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ โดยความร่วมมือของคนในชุมชนป่าตุ้มดอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่[1]

สมศักดิ์ พรมจักร[2]
ดร.ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี[3]

*(**วันที่รับ:** 24 ม.ค. 2567; **วันที่แก้ไขเสร็จ:** 5 พ.ค. 2567; **วันที่ตอบรับ:** 5 พ.ค. 2567)*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ เกิดจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนป่าตุ้มดอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ทั้งนี้แกนนำที่เข้าร่วมโครงการมี 20 รูป/ท่าน ส่วนใหญ่มีอายุเกิน 40 ปี และมีพระสงฆ์ 1 รูป คือ เจ้าอาวาสวัดป่าตุ้มดอน ทั้งหมดเป็นคนในชุมชน ใช้วัดป่าตุ้มดอนเป็นสถานที่ในการดำเนินงาน ประกอบด้วยกิจกรรม 5 กิจกรรม ได้แก่ 1) การบอกเล่าโครงการและเก็บดอกไม้ในชุมชน 2) คัดเลือกและออกแบบงานพุทธศิลปกรรม 3) การสร้างสรรค์ต้นแบบ 4) การร่วมกันเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ 5) การร่วมกันถวายพระพุทธรูปดอกไม้ การดำเนินการเป็นไปตาม 4 กระบวนการตามแนวคิดของโคเฮน และอัพฮอฟ (Cohen & Uphoff) อันประกอบด้วย 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ 3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมของชุมชน พระพุทธรูปดอกไม้ ชุมชนป่าตุ้มดอน

---

[1] บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง พุทธศิลปกรรมบำบัด: บูรณาการศาสตร์และศิลป์สู่ชีวิตวิถีใหม่ในชุมชน ได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

[2] มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

[3] มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ (Corresponding Author)

อีเมล: sak_api@Hotmail.com

Creation of Buddha images made of flowers by the cooperation of people in Pa Tum Don community, Phrao district, Chiang Mai province

Somsak Promjak[1]

Dr. Sirisak Apisakmontree[2]

(***Received:*** *January 24, 2024;* ***Revised:*** *May 5, 2024;* ***Accepted:*** *May 5, 2024)*

Abstract

This research article from action research emphasizing community participation. This article aims to study and create of buddha images made of flowers by the cooperation of people in Pa Tum Don community, Phrao district, Chiang Mai province. The operation has 20 leaders participating in the project, most of whom are over 40 years old, and there is one monk, namely, the abbot of Wat Pa Tum Don. All are people in the community. Wat Pa Tum Don was used as the place of operations. Operations consisted of 5 activities: 1) Telling the project and picking flowers in the community 2) Selecting and designing Buddhist works of art 3) rototyping creation 4) Learning together to create Buddha images together 5) Sharing offerings to Buddha images flower. Operations follow 4 processes according to the concepts of Cohen and Uthoff, consisting of 1) participation in decision making, 2) participation in Implementation, 3) participation in benefits, 4) Participation in evaluation.

Keywords: the participation process, Buddha images made of flowers, Pa Tum Don community

[1] Chiang Mai Rajabhat University

[2] Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

Corresponding Author, Email: sak_api@Hotmail.com

1. บทนำ

พระพุทธรูปดอกไม้ หมายถึง พระพุทธรูปที่สร้างจากผงดอกไม้แห้งเป็นหลัก มีวัสดุร่วมอื่น ๆ เช่น ข้าวเหนียวตากแห้ง สมุกใบตอง เถ้าฟางเผา ดินจอมปลวก หรืออิฐป่น เป็นต้น การสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ใช้วิธีการประสมวัสดุต่าง ๆ เข้ากับยางรักให้เป็นก้อนเหนียว แล้วปั้นเป็นองค์ แต่หากเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่จะใช้วิธีขึ้นด้วยโครงไม้ไผ่ก่อน จากนั้นจึงกรุทับด้วยผ้าฝ้ายดิบ แล้วนำผงดอกไม้ที่ผสมกับยางรักแล้วพอกทับลงไปเป็นชั้น ๆ จนเป็นโครงของร่างหุ่นที่จะปั้น ก่อนแต่งรายละเอียดขององค์พระพุทธรูปให้สวยงามต่อไป ด้วยวิธีการเช่นนี้จึงทำให้พระพุทธรูปดอกไม้กลวงด้านใน ส่งผลให้มีน้ำหนักเบา ในอดีตปรากฏการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้จำนวนมากในล้านนา แต่ปัจจุบันปรากฏเฉพาะในกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ อย่างไรก็ตามเมื่อมีการรื้อฟื้นการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ขึ้นมาใหม่ ได้ใช้วิธีการหล่อแม่พิมพ์ 2 ซีก แบบสมัยใหม่แทนวิธีการแบบดั้งเดิม

พระพุทธรูปดอกไม้ถูกเรียกด้วยชื่อที่แตกต่างกัน เช่น พระพุทธรูปมุกเกสร พระพุทธรูปมุก พระพุทธรูปเกสรดอกไม้ ส่วนไทใหญ่ เรียกเจ้าพาละปานปอง เจ้าพะล้าสาน เจ้าพะล้าหวั้น เจ้าพะล้าซาโล เป็นต้น

คำว่ามุกในพระพุทธรูปมุกเกสร หมายถึง สมุก คือ ขี้เถ้าที่ได้จากการเผาใบตองแห้ง ใบหญ้าคา หรือฟางเป็นต้น ไทใหญ่เรียก ซาโล คือ ผงถ่าน โดยชาวไทใหญ่นิยมผงถ่านจากการเผาไม้พุทราซึ่งเชื่อกันว่าเป็นไม้ศักดิ์สิทธิ์ เพราะพ้องเสียงกับคำว่า พุทธ ดังนั้น คำว่า เจ้าพะล้าซาโล จึงมีความหมายเดียวกับพระพุทธรูปมุก (สมุก)

ส่วนคำว่าเกสรในพระพุทธรูปมุกเกสร หมายถึง เกสรดอกไม้ เป็นการอธิบายถึงสิ่งละเอียดและหาได้ยากที่สุดจากส่วนประกอบของดอกไม้ มีนัยหมายถึงดอกไม้ทั้งดอก มิใช่เฉพาะส่วนเกสรดอกไม้

คำว่าเจ้าพะล้าปานปอง มาจากคำว่าปาน คือ ดอกไม้ และคำว่าปอง คือ การรวมกัน เจ้าพะล้าปานปองจึงหมายถึงพระพุทธรูปที่สร้างจากดอกไม้หลายชนิด เป็นชื่อเดียวกับพระพุทธรูปดอกไม้

คำว่าเจ้าพะล้าสาน มาจากขั้นตอนการสร้างสรรค์พระพุทธรูปขนาดใหญ่ ที่มีไม้ไผ่สานเป็นโครงพระพุทธรูป เช่นเดียวกับคำว่าเจ้าพะล้าหวั้น ที่เรียกมาจากขั้นตอนการสร้างสรรค์ในการกรุทับผ้าฝ้ายดิบรอบโครงไม้ไผ่สาน เพื่อความสะดวกในการพอกและปั้นพระพุทธรูป โดยผ้าฝ้ายดิบในภาษาไทใหญ่ คือ ผ้าหวั้น

ชาวล้านนาเชื่อว่าพระพุทธรูปดอกไม้มีความศักดิ์สิทธิ์ เพราะสร้างขึ้นมาจากวัสดุศักดิ์สิทธิ์ คือ มวลดอกไม้ที่ชาวบ้านนำมาบูชาพระพุทธรูปในวิหารทุกวันธรรมสวนะ เป็นของบูชาพระรัตนตรัย ความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูปดอกไม้นี้ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปในล้านนา ซึ่งระบุว่าการสร้างพระพุทธรูปด้วยดอกไม้จะได้รับอานิสงส์มากกว่าการสร้างด้วยวัสดุอื่น ยกเว้นสร้างจากทองคำ หรือแก้วมณี การให้ค่าของวัสดุที่ใช้สร้างพระพุทธรูปในลักษณะนี้ เป็นเช่นเดียวกับที่ปรากฏในคัมภีร์ตำราสร้างพระพุทธรูปของวัดป่าบงจันจว้า (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย, 2552: 4289)

ทั้งนี้สามารถเรียงลำดับอานิสงส์ที่ได้รับจากการสร้างพระพุทธรูปด้วยวัสดุประเภทต่าง ๆ จากน้อยไปมาก ดังนี้ 1) วัสดุที่พบในธรรมชาติ ไม่ได้ผ่านกระบวนการศักดิ์สิทธิ์ทางพระพุทธศาสนา ได้รับอานิสงส์น้อยที่สุด ได้แก่ ดินเหนียว ไม้ งา เขาสัตว์ เป็นต้น 2) วัสดุที่มีขั้นตอนการผลิตซับซ้อน เช่น ดีบุก ทองเหลือง ทองแดง เป็นต้น 3) วัสดุที่เกี่ยวข้องกับการบูชาพระพุทธเจ้า เช่น ดอกไม้บูชา 4) วัสดุที่มีค่า มีราคาสูง เช่น ทองคำ หรือแก้วมณี เป็นต้น 5) วัสดุที่มีประวัติเกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปตามตำนาน ได้แก่ ไม้จันทน์ ไม้โพธิ์ เป็นต้น สำหรับผงดอกไม้นั้น เป็นวัสดุที่เกี่ยวเนื่องกับการบูชาพระพุทธเจ้า แม้จะเป็นวัสดุในธรรมชาติที่หาได้ง่าย แต่ได้ผ่านกระบวนการทำให้ศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่ ใช้บูชาพระรัตนไตรด้วยจิตอันเป็นกุศลดีงามของพุทธศาสนิกชน

ด้วยการให้คุณค่าของวัสดุที่สูง ความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูปดอกไม้ และการขาดช่วงในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ของล้านนาในปัจจุบัน ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะทดลองสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ขึ้น โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนป่าตุ้มดอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

2. วัตถุประสงค์

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนป่าตุ้มดอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

3. วิธีการวิจัย

การวิจัยมี 2 ส่วน ส่วนที่ 1 เป็นการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ศิลปะ เกี่ยวกับชุมชนป่าตุ้มดอน และพระพุทธรูปดอกไม้ของวัดป่าตุ้มดอน ในอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อให้ได้ความรู้เกี่ยวกับประวัติความสำคัญ กรรมวิธีการสร้าง และรูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ ส่วนที่ 2 การสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมโดยประชาชนมีส่วนร่วม เป็นการนำองค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยส่วนที่ 1 มาเป็นแรงบันดาลใจและแนวทางในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ โดยประชาชนมีส่วนร่วมตามกิจกรรมต่าง ๆ 5 กิจกรรม ก่อนทำการวิเคราะห์กระบวนการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ที่วัดป่าตุ้มดอน เขียนเป็นรายงานและบทความ

4. แนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์

แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนของโคเฮน และอัพฮอฟ (Cohen & Uphoff)

การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนช่วยวิจัยในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผนการทำงานวิจัย การร่วมตัดสินใจ การร่วมในการทำวิจัย การร่วมในผลประโยชน์ และการร่วมในการประเมินผล โดยการมีส่วนร่วมนี้ควรมีส่วนร่วมทั้งด้านจิตใจและอารมณ์ (ธนวัฒน์ คำภีลานนท์, 2550, น. 9) และต้องมีอิสรภาพ มีความเสมอภาค โดยบุคคลหรือกลุ่มเป้าหมายจะต้องมีความสามารถพอที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมได้ (ถวิลวดี บุรีกุล, 2551, น. 45)

ทั้งนี้แนวคิดการมีส่วนร่วมของของโคเฮน และอัพฮอฟ (Cohen & Uphoff) แบ่งกระบวนการในการมีส่วนร่วมเป็น 4 รูปแบบ ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เป็นการมีส่วนร่วมที่เป็นการแสดงออก ด้านความคิดเกี่ยวกับการจัดระบบ หรือกำหนดระบบของโครงการ เป็นการประเมินปัญหาหรือทางเลือกที่จะสามารถเป็นไปได้ที่จะนำไปปฏิบัติ เพื่อการพัฒนาโดยการประเมินสภาพที่เป็นอยู่และสาเหตุของปัญหา แบ่งย่อยออกเป็น 3 ส่วนย่อย ได้แก่

1.1) การมีส่วนร่วมในขั้นต้น เป็นการค้นหาความต้องการที่แท้จริง ซึ่งเป็นวิธีการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมของโครงการ

1.2) การมีส่วนร่วมในขั้นเตรียมการ เป็นการหาโอกาสหรือ ช่องทางในการแก้ปัญหา รวมทั้งลำดับความสำคัญของโครงการที่จะต้องดำเนินการ

1.3) การมีส่วนร่วมในขั้นการตัดสินใจปฏิบัติการ เป็นการหา บุคลากรเข้ามาปฏิบัติการ ได้แก่ อาสาสมัคร ผู้ประสานงาน หรือกลุ่มที่รวมตัวกันตามประเพณีเช่น กลุ่มสตรี หรือกลุ่มหนุ่มสาว เพื่อที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรม โดยการเป็นสมาชิกร่วมดำเนินการคัดเลือกผู้นำและการสร้างพลังอำนาจให้แก่องค์กร

2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ เป็นการดำเนินงานตามโครงการ และแผนงานและเป็นการก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของกิจกรรมและผลงานที่ปรากฏ ใน แบ่งเป็น 3 ส่วนย่อย คือ

2.1) การมีส่วนร่วมในการสละทรัพยากร ได้แก่ การมีส่วนร่วมสละแรงกายการสละเงิน การให้วัสดุอุปกรณ์และการให้คำแนะนำ ซึ่งทรัพยากรเหล่านี้จะให้ด้วยความเต็มใจ

2.2) การมีส่วนร่วมในการบริหารและการประสานงาน จะมีส่วนร่วมโดยวิธีการจ้างบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการการฝึกอบรม ผู้ที่จะเข้า ปฏิบัติในโครงการ หรือการให้คำปรึกษาในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการ และเป็นผู้ประสานงานในโครงการด้วย

2.3) การมีส่วนร่วมในการเข้าเป็นผู้ปฏิบัติในโครงการ มักพบว่ามีลักษณะเป็นการบังคับให้เข้าปฏิบัติในโครงการมากที่สุด การมีส่วนร่วมโดยการบังคับให้ปฏิบัติจะต่างจากการให้ความร่วมมือเพราะการบังคับให้ทำนั้น ผลประโยชน์จะไม่ใช่เป็นสิ่งที่สำคัญ แต่ถ้าเป็นการมีส่วนร่วมด้วยความเต็มใจนั้นจะมีการคำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับหลังเกิดการมีส่วนร่วมด้วย

3) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ แบ่งเป็น 3 ส่วนย่อย คือ

3.1) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในด้านวัตถุ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการเพิ่มผลผลิต รายได้หรือทรัพย์สิน

3.2) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในด้านสังคม ได้แก่ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่สังคม เช่น โรงเรียน สถานที่สาธารณะ หรือส่วนกลางของชุมชน เช่น การเพิ่มคุณภาพชีวิต การเกิดระบบน้ำประปา

3.3) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในด้านบุคคล ได้แก่ความนับถือตนเอง พลังอำนาจทางการเมือง ความคุ้มค่าของผลประโยชน์

4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล หมายถึง การมีส่วนร่วมในการวัดผล และวิเคราะห์ผลของการดำเนินงาน รวมทั้งเป็นการค้นหาข้อดีและข้อบกพร่อง เพื่อหาแนวทางแก้ไข การทำงานให้มีประสิทธิภาพต่อไป

5. ผลการวิจัย

1. ชุมชนป่าตุ้มดอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

สาเหตุที่เลือกชุมชนป่าตุ้มดอนและวัดป่าตุ้มดอนเป็นพื้นที่ในการทำวิจัย เนื่องจากปัจจัย 2 ประการ คือ

1) มีพระพุทธรูปดอกไม้เก็บรักษาไว้ในวัดของชุมชนจำนวนมากพอที่จะทำวิจัย โดยชุมชนป่าตุ้มดอนเป็นชุมชนไทใหญ่-พม่ามาแต่โบราณ ภายในชุมชนมีวัดที่เกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรมไทใหญ่-พม่า 2 วัด คือ วัดป่าตุ้มดอนกับวัดสันขวาง โดยในวัดป่าตุ้มดอนเก็บรักษาพระพุทธรูปดอกไม้ทั้งสิ้น 33 องค์ และที่วัดสันขวางมี 17 องค์ ในการวิจัยนี้เลือกพื้นที่วัดป่าตุ้มดอนเป็นพื้นที่การสร้างสรรค์งาน เนื่องจากภายในวัดมีพระพุทธรูปดอกไม้จำนวนมากและมีหลากหลายทางรูปแบบมากกว่าที่ปรากฏในวัดสันขวาง รวมทั้งมีความซ้ำกันกับพระพุทธรูปที่วัดสันขวาง

2) เป็นชุมชนที่ผู้คนกำลังตื่นตัวในการอนุรักษ์ศาสนวัตถุ ศาสนสถานภายในวัด ผ่านการเข้าไปให้ความรู้จากคณาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ตั้งแต่ พ.ศ. 2561 เป็นต้นมา โดยเฉพาะที่วัดป่าตุ้มดอนได้ถูกใช้เป็นศูนย์กลางในการทำงาน และในปัจจุบันวัดนี้กำลังบูรณะวิหารภายใต้การนำของเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ที่มีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นอย่างดี

วัดป่าตุ้มดอน ตั้งอยู่ที่บ้านป่าตุ้มดอน หมู่ที่ 9 ตำบลป่าตุ้ม อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2375 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา พ.ศ. 2518 (กรมการศาสนา, 2533, น. 321) เป็นวัดของชุมชนชาวไทใหญ่ที่อพยพเข้ามาใหม่จากรัฐฉาน เมียนมาร์ ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 24 มาตั้งถิ่นฐานร่วมกับชาวไทใหญ่ที่อพยพเข้ามาก่อนหน้านั้น เมื่อเข้ามาแล้วจึงเลือกตั้งถิ่นฐานที่บ้านสันขวาง ตำบลน้ำแพร่ ก่อนที่สมาชิกส่วนหนึ่งจะแยกมาตั้งบ้านเรือนที่บ้านป่าตุ้มดอน ด้วยเหตุนี้ วัดของชาวไทใหญ่ในพื้นที่ป่าตุ้มดอนจึง 2 วัด คือ วัดป่าตุ้มดอนกับวัดสันขวาง ซึ่งปัจจุบันคนในชุมชนทั้งสองยังมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

เหตุที่ได้ชื่อว่าป่าตุ้มดอน เพราะเมื่อแรกสร้างหมู่บ้าน บริเวณที่ดอนใหญ่ในชุมชนมีต้นไม้ขนาดใหญ่ 2 ต้น คือ ต้นไม้ตุ้ม กับต้นไม้รุง (ฮุง) อันเป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของคนในชุมชน เมื่อสร้างหมู่บ้านแล้วก็เอานิมิตที่พบเห็นนี้ ตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านว่า บ้านป่าตุ้มดอน มีพ่อส่างอาง โพธิ เป็นผู้นำชุมชนคนแรก เมื่อสร้างวัดแล้วก็ตั้งชื่อตามหมู่บ้านว่าวัดป่าตุ้มดอน มีครูบาอ้าย อภิวโส เป็นเจ้าอาวาสรูปแรก เจ้าอาวาสวัด

ป่าตุ้มดอนรูปปัจจุบัน คือ พระครูสุวัฒน์สุภาคม ปกครองวัดตั้งแต่ พ.ศ. 2563 เป็นต้นมา ปัจจุบันต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ทั้งสองต้นได้ล้มลงแล้ว

วัดไทใหญ่ในอำเภอพร้าว อีกวัดหนึ่ง คือ วัดสันขวาง สร้าง พ.ศ. 2418 มีครูบาปัญญา ชาวไทใหญ่เป็นผู้ริเริ่มสร้างวัด (กรมการศาสนา, 2533, น. 569) คำว่าสันขวาง มาจากลักษณะของคันดินที่กั้นระหว่างเมืองสองเมืองในสมัยโบราณ อาจเป็นกำแพงเมืองเดิมก็ได้ ปัจจุบันปรากฏร่องรอยคันดินขนาดใหญ่ทางทุ่งนาด้านทิศเหนือของถนนก่อนจะถึงลำน้ำแม่งัด ปัจจุบันมีพระกัมปนาท สุทฺธจิตฺโต เป็นเจ้าอาวาสวัดสันขวางมาตั้งแต่ พ.ศ. 2552

2. พระพุทธรูปดอกไม้ในอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

จากการวิจัยพบพระพุทธรูปดอกไม้ในอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 50 องค์ แบ่งเป็นวัดป่าตุ้มดอน 33 องค์ วัดสันขวาง 17 องค์ มีทั้งพระพุทธรูปและพระสงฆ์สาวก

พระพุทธรูปแบ่งได้เป็นพระพุทธรูปยืนกับพระพุทธรูปนั่ง

พระพุทธรูปยืนแสดงพระหัตถ์ขวาหงายขึ้นใช้นิ้วหัวแม่มือกับนิ้วกลางคีบวัตถุทรงกลมที่พบนั้นอาจหมายถึงพระพุทธรูปปางรับผลสมอ หรือพระไภษัชยคุรุก็ได้

พระพุทธรูปประทับนั่งมีทั้งที่ทรงเครื่องและไม่ทรงเครื่อง

พระพุทธรูปทรงเครื่องมี 2 ลักษณะ คือ สวมมงกุฎทรงสูง มียอดแหลมคล้ายชฎา และสวมมงกุฎทรงเตี้ย ที่ตกแต่งด้วยรูปทรงสามเหลี่ยมเล็กๆ ตั้งขึ้น เรียงซ้อนสลับกันขึ้นไปคลุมพระอุษณีษะ

พระพุทธรูปประทับนั่งไม่ทรงเครื่อง แสดงให้เห็นลักษณะพิเศษของการห่มจีวรแบบไทใหญ่-พม่า คือ ห่มเฉียง ปลายจีวรตวัดขึ้นจากด้านหลังพาดไปบนพระอังสะซ้าย พร้อมทั้งชักจีวรขึ้นมาปิดพระอังสะขวา ชายจีวรด้านล่างแผ่ออกและหยักโค้งขึ้นด้านบนบริเวณพระชานุทั้งสองข้าง ส่วนตรงกลางระหว่างข้อพระบาทปล่อยจีวรแผ่เต็มพื้นที่

ในส่วนของพระสาวก หมายถึง พระอุปคุต และพระบัวเข็ม ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างกัน กล่าวคือ พระอุปคุตจะมีสัญลักษณ์ใบบัว หอย ปู ปลา อยู่ใต้ฐาน บางครั้งก็แสดงกิริยาล้วงมือเข้าไปในบาตรที่ประคองบนพระเพลา สร้างขึ้นตามประวัติพระอุปคุต ส่วนพระบัวเข็มจะมีปุ่มนูนตามร่างกาย 9 จุดเป็นสัญลักษณ์ บางองค์สร้างร่วมกับสัญลักษณ์ใบบัว หอย ปู ปลา ที่มีนัยหมายถึงพระอุปคุต

พระพุทธรูปดอกไม้กลุ่มนี้ ถูกนำเข้ามาจากพม่าโดยพ่อค้าวัวต่างในพุทธศตวรรษที่ 25 โดยพบจารึกจำนวน 15 องค์ จารึกที่เก่าที่สุด คือ พ.ศ. 2438 จำนวน 1 องค์ จารึกที่ใหม่ที่สุด พ.ศ. 2478 จำนวน 1 องค์ เนื้อหาของจารึกแสดงคติเกี่ยวกับอายุพระพุทธศาสนา 5,000 ปี และความสุข 3 ประการ มีนิพพานเป็นยอดของความสุข ซึ่งระยะเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่มีการสร้างวิหารและพระพุทธรูปวัดป่าตุ้มดอน ตรงกับสมัยครูบาหนุ่นเจ้าบุญจุ่ม สิริวิชโย คำว่าหนุ่นเจ้า หรือบุ่นเจ้า หรือเจ้าบุ่น ตรงกับคำว่า เจ้าบุญ

3. กระบวนการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ในชุมชนป่าตุ้มดอน

กระบวนการสร้างสรรค์แบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เริ่มตั้งแต่กระบวนการเลือกกลุ่มตัวอย่างที่จะเข้ามาร่วมทำกิจกรรมด้วยกัน โดยให้คนในชุมชนเลือกตัวแทนของชุมชนกันเอง เพื่อเป็นแกนนำและเข้ามามีส่วนช่วยในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ที่วัดป่าตุ้มดอน ซึ่งแกนนำเหล่านี้จะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาวัดป่าตุ้มดอนและส่งเสริมพระพุทธศาสนาในชุมชนต่อไป โดยได้แกนนำจำนวน 20 รูป/ท่าน ส่วนใหญ่มีอายุเกิน 40 ปี และมีพระสงฆ์ 1 รูป คือ เจ้าอาวาสวัดป่าตุ้มดอน

การให้มีการเลือกแกนนำกันเองในชุมชน แม้จะได้รับความยุ่งยากในตอนแรก แต่ก็ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมทางสังคมทั้งด้านจิตใจและอารมณ์ ส่งผลให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่ม ทุกคนในชุมชนมีอิสระในการเลือกที่จะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วม และตัวแทนที่เข้าร่วมนี้ได้เข้าร่วมด้วยความสมัครใจ ทั้งมีสิทธิเท่าเทียมกันในด้านการคิด การแสดงออก และการสร้างสรรค์ และพระพุทธรูปที่จะร่วมกันสร้างสรรค์ก็ไม่ได้มีขั้นตอนที่ยุ่งยากซับซ้อน ทำให้ทุกคนสามารถเข้าร่วมได้ โดยแบ่งเป็น 5 กิจกรรม ดังนี้

กิจกรรมที่ 1 บอกเล่าโครงการ (คนในชุมชนช่วยกันเก็บดอกไม้ตากแห้ง)

วัตถุประสงค์ เพื่อทำความเข้าใจกับคนในชุมชนเกี่ยวกับการร่วมกันสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ และขอความร่วมกันในการเก็บดอกไม้สดที่บ้าน ที่วัด ที่สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน หรือดอกไม้ที่นำไปไหว้พระที่วัด จากนั้นจึงนำไปตากให้แห้ง เพื่อใช้เป็นวัสดุหลักในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้

วันที่ดำเนินการ 18 กุมภาพันธ์ 2566

วิธีดำเนินการ ผู้วิจัยได้นำเสนอและพูดคุยเกี่ยวกับโครงการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ ที่วัดป่าตุ้มดอน มีเจ้าอาวาสวัดป่าตุ้มดอนเป็นประธาน

ผลจากการจัดกิจกรรมที่ 1 นอกจากจะมีการเก็บดอกไม้ในชุมชนแล้ว ยังมีคนนอกชุมชนช่วยเก็บดอกไม้และนำไปตากแห้งเพิ่มเติม เนื่องจากทราบข่าวการสร้างสรรค์พระพุทธรูปครั้งนี้ และมีความประสงค์จะร่วมสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ ได้แก่ 1) ชุมชนป่าตุ้มดอน 2) วัดพระธาตุดอยคำ ตำบลแม่เหียะ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 3) สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ 4) สาขาวิชาพุทธศิลปกรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ และ5) ประชาชนทั่วไป ด้วยเหตุนี้ดอกไม้ที่นำมาใช้สร้างสรรค์พระพุทธรูปในครั้งนี้ จึงมีความหลากหลาย เช่น ดอกมะลิ ดอกดาวเรือง ดอกกุหลาบ ดอกพุด ดอกเก็ดถวา ดอกบัว เป็นต้น เมื่อรวบรวมดอกไม้ตากแห้งได้จำนวนหนึ่ง ผู้วิจัยจึงได้นำไปบดเป็นผงละเอียดพอควร เพราะต้องการให้ปรากฏเนื้อของวัสดุเดิม หากบดละเอียดมากเกินไปจะทำให้เนื้อวัสดุเดิมไม่ปรากฏ โดยใช้เครื่องบดยาสมุนไพร ในวันที่ 10 และ 15 มีนาคม 2566 ที่โรงบดยาในตำบลหายยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 1 ผงดอกไม้แห้ง ผลจากกิจกรรมที่ 1

ภาพโดย สมศักดิ์ พรมจักร

กิจกรรมที่ 2 คัดเลือกและออกแบบงานพุทธศิลปกรรม

วัตถุประสงค์ เพื่อคัดเลือกพระพุทธรูปดอกไม้สำหรับการออกแบบและออกแบบพระพุทธรูปดอกไม้

วันที่ดำเนินการ 18 มีนาคม 2566

วิธีดำเนินการ พูดคุยเกี่ยวกับการคัดเลือกพระพุทธรูปสำหรับการสร้างสรรค์ในครั้งนี้ โดยการคัดเลือกได้คัดเลือกมาจากพระพุทธรูปที่เก็บรักษาไว้ที่วัดป่าตุ้มดอน กับวัดสันขวาง จำนวน 1 แบบ จากนั้นคณะวิจัยจึงได้นำกลับไปให้แกนนำชุมชนพิจารณา เมื่อได้แก้ไขตามแล้วจึงจะได้จัดทำแม่พิมพ์ต่อไป

ผลการดำเนินกิจกรรมครั้งที่ 2 จากพระพุทธรูปดอกไม้ที่วัดป่าตุ้มดอน จำนวน 33 องค์ และพระพุทธรูปดอกไม้ที่วัดสันขวาง จำนวน 17 องค์ คณะวิจัยและแกนนำชุมชนได้ตกลงร่วมกันเลือกพระพุทธรูปประทับยืนบนฐานที่มีซุ้มพระพุทธรูปด้านหลัง มีลักษณะโดยรวมเป็นพระพุทธรูปที่มีพระพักตร์กลม กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ พระอุษณีษะเป็นต่อมนูน พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน โผล่ออกมาจากจีวรข้างพระวรกาย พระหัตถ์ขวาหงายขึ้นใช้นิ้วหัวแม่มือกับนิ้วกลางคีบวัตถุทรงกลม พระหัตถ์ซ้ายคว่ำกระดกนิ้วชี้ ครองจีวรห่มคลุม พาดชายจีวรบนพระอังสาซ้าย ทิ้งให้ชายจีวรลงมาถึงพระนาภี ซุ้มด้านหลังตกแต่งด้วยใบไม้ฝรั่ง ที่อาจมีนัยหมายถึงพระไภษัชยคุรุ หรืออาจเป็นพระพุทธรูปปางรับผลสมออายุในพุทธศตวรรษที่ 25 พระพุทธรูปในลักษณะดังกล่าวปรากฏที่วัดป่าตุ้มดอน จำนวน 1 องค์ และที่วัดสันขวาง จำนวน 2 องค์ เมื่อได้แบบแล้ว คณะวิจัยจึงนำมาออกแบบ โดยได้ปรับเปลี่ยนการวางพระหัตถ์ของพระพุทธรูปให้พระหัตถ์ทั้งสองวางแนบพระวรกาย ในลักษณะพระพุทธรูปปางเสด็จจากดาวดึงส์ ภายหลังการร่างแบบในกระดาษแล้ว จึงใช้สร้างแบบในคอมพิวเตอร์ และนำกลับไปให้แกนนำชุมชนพิจารณาความสวยงาม

ภาพที่ 2 แบบพระพุทธรูป ผลจากกิจกรรมที่ 2

ภาพลายเส้นโดย รุ่งอรุณ ปัญจเนตร

กิจกรรมที่ 3 การสร้างสรรค์ต้นแบบ

วัตถุประสงค์ เพื่อสร้างต้นแบบพระพุทธรูปดอกไม้ โดยการสร้างแม่พิมพ์ต้นแบบพระพุทธรูปในลักษณะนูนสูง ด้านหลังตัดตรงเพื่อใช้ติดกับไม้

วันที่ดำเนินการ 25-31 มีนาคม พ.ศ. 2566

วิธีดำเนินการ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ได้แก่

1) การปั้นต้นแบบด้วยดินน้ำมัน ต้นแบบเป็นพระพุทธรูปนูนสูง 2 มิติ การสร้างสรรค์ให้มีลักษณะและขนาดความกว้างความยาวตามแบบร่าง ประกอบด้วยขั้นตอนการทำงานเริ่มจากการขึ้นโครงพื้นรองรับรูปทรงพระพุทธรูปและรายละเอียดลวดลาย จากนั้นจึงการขึ้นโครงรูปทรงพระพุทธรูปและโครงสร้างซุ้มเรือนแก้วและฐานบัว เพิ่มปริมาตรของพื้นผิวรายละเอียดลวดลาย จึงทำให้ได้ผลงานประติมากรรมต้นแบบ

2) การทำแม่พิมพ์ยางซิลิโคน (Silicone) ด้วยการทายางซิลิโคน (Silicone) 2 ชั้น และปูผ้าก็อซ (Gauze) ผ้าชุมยางซิลิโคน (Silicone) การทำพิมพ์ครอบด้วยปูนปลาสเตอร์ (Plater)และเพิ่มความแข็งชั้นที่ 2 ด้วยการผสมใยมะพร้อมชุมปูนปลาสเตอร์ (Plater) รอแห้งจึงถอดแม่พิมพ์ซิลิโคลน

3) การทดลองหล่อต้นแบบที่มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ผลการทดลองหล่อพบอุปสรรคสำคัญ คือ การหดตัวของวัสดุที่เร็วเกินไป ทำให้องค์พระพุทธรูปโค้งงอ สันนิษฐานว่าเป็นเพราะอากาศที่ร้อนเกินไป ผู้วิจัยได้แก้ปัญหาด้วยการใช้แผ่นไม้ติดด้านหลังพระพุทธรูป แต่ก็ยังทำให้พระพุทธรูปโค้งงอได้ จึงแก้ปัญหา

ด้วยการใช้วัสดุหนักทับลงบนพระพุทธรูปในขณะที่ยังไม่แห้งดี หมั่นพลิกกลับไปกลับมา ทำให้พระพุทธรูปที่ได้ไม่โค้งงอ

ผลการดำเนินกิจกรรมครั้งที่ 3 ได้ต้นแบบพระพุทธรูปดอกไม้จำนวน 1 รูปแบบ

ภาพที่ 3 การสร้างสรรค์ต้นแบบพระพุทธรูปดอกไม้ ผลจากกิจกรรมที่ 3

ภาพโดย สมศักดิ์ พรมจักร

กิจกรรมที่ 4 ร่วมกันเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้

จุดประสงค์ เพื่อให้แกนนำชุมชนจำนวน 20 คน ได้ทดลองร่วมสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้

วันที่ดำเนินการ 22 เมษายน – 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2566

วิธีดำเนินงาน เริ่มด้วยการอธิบายคติความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ อานิสงส์ที่จะได้รับ จากนั้นจึงมีการอธิบายวิธีการหล่อและตกแต่งพระพุทธรูปดอกไม้ โดยในขั้นตอนสุดท้าย คนที่เข้าร่วมโครงการทุกคนจะได้รับพระพุทธรูปดอกไม้คนละ 1 องค์ และแม่พิมพ์ยางซิลิโคน (Silicone) ที่ใช้หล่อในครั้งนี้ได้มอบไว้ให้กับวัดป่าตุ้มดอน เพื่อใช้ในการสร้างสรรค์งานต่อไป

ผลการดำเนินกิจกรรมครั้งที่ 4 คนในชุมชนมีความยินดีและความสนุกสนานในการร่วมสร้างสรรค์งาน หลังจากนี้จึงให้แกนนำในชุมชนทดลองหล่อและตกแต่งพระพุทธรูป โดยมีท่านเจ้าอาวาสวัดป่าตุ้มเป็นประธาน มีมัคทนายกเป็นผู้ควบคุมดูแลการผลิต การทำงานหล่อได้วันละ 5 ชิ้นงาน ใช้เวลาหล่อประมาณ 4 วัน หลังจากทิ้งไว้จนพระพุทธรูปอยู่แล้ว จึงได้นำมาตกแต่ง ทั้งหมดใช้เวลาประมาณ 2 สัปดาห์ จึงแล้วเสร็จ โดยภายหลังการถอดพิมพ์พระพุทธรูปแล้ว พบว่าพระพุทธรูปที่คนในชุมชนช่วยกันทำ ไม่โค้งงอ อาจเนื่องจากอากาศในวิหารและที่อำเภอพร้าวเย็นกว่าอากาศในเมืองเชียงใหม่ จึงทำให้การหดตัวของวัสดุมีน้อยกว่าหลังจากดำเนินการเรียบร้อยแล้ว

ทั้งนี้มีผู้เสนอให้ทำพระพุทธรูปดอกไม้จากแม่พิมพ์ในครั้งนี้ เพิ่มเติมอีก 108 องค์ เพื่อประดับที่คานและเสาของวิหารวัดป่าตุ้มดอน ซึ่งกำลังบูรณะอยู่ โดยความร่วมมือระหว่างวัดกับชาวบ้านช่วยกันสร้างสรรค์

พระพุทธรูป จากนั้นจึงให้คนในหมู่บ้านรวมถึงหมู่บ้านใกล้เคียงเช่าบูชา เพื่อนำเงินที่ได้ไปพัฒนาวัดต่อไป เป็นพันธสัญญาของคนในชุมชนที่จะร่วมกันสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ในอนาคต

ภาพที่ 4 การร่วมกันสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ ผลจากกิจกรรมที่ 4

ภาพโดย สมศักดิ์ พรมจักร

ภาพที่ 5 พุทธรูปดอกไม้ที่สร้างสรรค์โดยคนในชุมชนป่าตุ้มดอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

ภาพโดย สมศักดิ์ พรมจักร

กิจกรรมที่ 5 ร่วมกันถวายพระพุทธรูปดอกไม้

วัตถุประสงค์ เพื่อให้คนในชุมชนร่วมกันถวายพระพุทธรูปดอกไม้ไว้กับวัดในชุมชน

วันที่ดำเนินการ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2566

วิธีดำเนินการ คนในชุมชนเป็นผู้กำหนดวัดที่จะไปถวายพระพุทธรูป และมีการเตรียมงานกันล่วงหน้า 1 วัด ใช้รถของชาวบ้านและผู้วิจัยเป็นพาหนะในการเดินทาง

ผลการดำเนินกิจกรรมครั้งที่ 5 ชาวบ้านได้นำพระพุทธรูปดอกไม้ที่สร้างไปถวายวัด 4 วัด โดยเริ่มจากวัดป่าตุ้มดอนเป็นลำดับที่ 1 วัดสันขวางเป็นลำดับที่ 2 วัดหนองปลามันเป็นลำดับที่ 3 และสำนักสงฆ์หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต เป็นลำดับที่ 4

ทั้งนี้การที่ชาวบ้านได้ติดต่อประสานงานกับเจ้าอาวาสของแต่ละวัดไว้ล่วงหน้า ทำให้ในวันที่ไปถวายจึงได้พบกับเจ้าอาวาสของแต่ละวัด และทางวัดก็ได้จัดเตรียมสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมไว้เป็นอย่างดี จากนั้นจึงร่วมรับประทานอาหารเที่ยงที่สำนักสงฆ์หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต พูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการเกี่ยวกับโครงการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ สามารถสรุปข้อดีและข้อด้อยได้ดังนี้

ข้อดี

1) ช่วยให้คนในชุมชนเกิดความสามัคคีเพราะอยู่ในช่วงที่บูรณะวัดป่าตุ้มดอน

2) เพิ่มแนวทางในการตกแต่งเสาและคานวิหารด้วยพระพุทธรูปดอกไม้

3) ได้พระพุทธรูปดอกไม้ที่ตนเองมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ไว้บูชาที่บ้าน

4) ได้บุญกุศลจากการร่วมถวายพระพุทธรูป เกิดความปีติยินดี

5) ได้เชื่อมสัมพันธภาพระหว่างวัดต่าง ๆ ในชุมชนให้กลมเกลียวมากขึ้น โดยเฉพาะวัดสันขวางที่ตั้งอยู่ในชุมชนไทใหญ่เช่นเดียวกัน เกิดโครงการใหม่ที่จะทำร่วมกันระหว่างชุมชนวัดป่าตุ่มดอนกับชุมชนสันขวาง คือ การปิดทองคำเปลวพระพุทธรูปดอกไม้ของวัดสันขวาง จำนวน 2 องค์

ข้อด้อย

1) คนในชุมชนมีระยะเวลาในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้น้อยเกินไป ควรจะจัดงานสัก 2-3 วัน โดยระหว่างจัดงานอาจมีการสวดมนต์ ทำวัตร ปฏิบัติกัมมัฏฐานร่วมด้วย

2) บุญจากการได้สร้างและถวายพระพุทธรูปเป็นบุญใหญ่ ควรบอกกล่าวคนในชุมชนให้มากกว่านี้ เพราะมีคนต้องการร่วมบุญนี้อีกเป็นจำนวนมาก

3) ควรให้เด็ก เยาวชน เข้าร่วมเป็นแกนนำในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ด้วย เพราะจะได้มีความหลากหลายของแกนนำ และจะได้ปลูกฝังความรักในพระพุทธศาสนาให้กับเด็กและเยาวชนด้วย

4) การจัดพิธีแห่พระพุทธรูปไปถวายตามวัดต่าง ๆ ควรให้ยิ่งใหญ่กว่านี้ อาจมีวงดนตรีพื้นเมือง หรือขบวนอย่างเป็นทางการ และจัดให้ตรงกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

ภาพที่ 6 การถวายพระพุทธรูปดอกไม้ในวัดภายในชุมชน ผลจากกิจกรรมที่ 5

ภาพโดย ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี

6. การสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ตามกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนของโคเฮน และอัพฮอฟ (Cohen & Uphoff)

ในการวิจัยนี้ ได้ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนตามแนวคิดของโคเฮน และอัพฮอฟ (Cohen & Uphoff) เป็นแนวคิดหลักในการวิจัย ดังนี้

กระบวนการที่ 1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

1.1) ในส่วนของการค้นหาความต้องการที่แท้จริง การที่ผู้วิจัยได้เลือกไปก่อนว่าจะสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ เพราะเห็นว่าในชุมชนมีพระพุทธรูปดอกไม้เก็บรักษาไว้ส่วนหนึ่ง ทำให้ขั้นตอนนี้ไม่ปรากฏ

1.2) การมีส่วนร่วมในขั้นเตรียมการ ได้แก่ การบอกต่อโครงการให้คนอื่น ๆ ที่ไม่ได้มาร่วมรับฟังรับรู้ ทำให้โครงการได้จำนวนดอกไม้แห้งที่ใช้เป็นวัสดุในการทำงานเพิ่มมากขึ้น การที่ชุมชนร่วมกันบอกต่อโครงการและหาโอกาสในการเข้าร่วมโครงการ แม้จำนวนแกนนำที่จะสร้างสรรค์พระพุทธรูปจะได้ครบ ๒๐ รูป/ท่านแล้ว แต่คนในชุมชนก็ได้หาโอกาสหรือช่องทางในการเก็บดอกไม้ ตากแห้ง และนำมาเข้าร่วมโครงการแทน ทั้งชุมชนยังมีส่วนในการช่วยกำหนดช่วงเวลาที่จะสร้างสรรค์งานด้วย นับเป็นการมีส่วนร่วมในขั้นเตรียมการของชุนชน

1.3) การมีส่วนร่วมในขั้นการตัดสินใจปฏิบัติการ ได้แก่ การที่ให้ชุมชนสมัครใจเป็นแกนนำในการสร้างสรรค์พระพุทธรูป โดยไม่ได้จำกัดอายุ เพศ วัย เป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนทุกคนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจทำโครงการครั้งนี้

กระบวนการที่ 2 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ

2.1) การมีส่วนร่วมในการสละทรัพยากร การดำเนินงานตามโครงการได้เปิดโอกาสให้ทุกคนช่วยกันเก็บดอกไม้ นำมาตากแดดให้แห้ง โดยกระบวนการนี้เป็นสิ่งที่ทำได้ยาก เพราะต้องทำเก็บดอกไม้อย่าง

สม่ำเสมอ และค่อนข้างใช้เวลานาน ทั้งยังต้องมีความอุตสาหะ ระวังดอกไม้ที่ตากให้แห้งสนิท เป็นการเสียสละทั้งแรงกาย วัสดุ อุปกรณ์ และเงิน ของคนในชุมชนด้วยความเต็มใจ ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกันของคนในชุมชน

2.2) การมีส่วนร่วมในการบริหารและการประสานงาน ได้แก่ คนในชุมชนร่วมกันกำหนดระยะเวลาในการสร้างสรรค์ ภายหลังจากที่ได้เรียนรู้การทำงานแล้ว ภายใต้การดูแลของเจ้าอาวาสวัดป่าตุ้มดอน ซึ่งเป็นหนึ่งในแกนนำที่เข้าร่วมอบรม ทั้งในการนำพระพุทธรูปไปถวายตามวัดต่าง ๆ ก็เป็นการกำหนดวัดและเตรียมการของคนในชุมชน และมีการประสานงานกับวัดที่จะไปถวาย จัดเตรียมรถ เครื่องสังฆทาน และอื่น ๆ ที่จะใช้ในการประกอบการถวายพระพุทธรูป นับว่าเป็นการมีส่วนร่วมในการบริหารและประสานงาน

2.3) การมีส่วนร่วมในการเข้าเป็นผู้ปฏิบัติในโครงการอย่างเต็มใจ ได้แก่ การเปิดโอกาสให้ทุกคนมีสิทธิ์ในการเข้าร่วมโครงการอย่างเป็นอิสระ ไม่มีการบังคับให้เข้าร่วมหรือทำกิจกรรมต่าง ๆ ในโครงการ

กระบวนการที่ 3 การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์

3.1) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในด้านวัตถุ ได้แก่ แกนนำที่เข้าร่วมโครงการจะได้รับพระพุทธรูปดอกไม้ที่ตนร่วมสร้างคนละหนึ่งองค์ และวัดป่าตุ้มดอนที่เป็นเจ้าของพื้นที่ ได้รับพิมพ์ยางซิลิโคน (Silicone) ที่ใช้ในการสร้างสรรค์ เพื่อนำไปใช้งานต่อไป นับว่าคนในชุมชนมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในด้านวัตถุตามโครงการ

3.2) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในด้านสังคม ทั้งนี้จากข้อดีที่คนในชุมชนให้ความเห็นไว้ เช่น การช่วยให้คนในชุมชนเกิดความสามัคคี การได้ร่วมสร้างบุญกุศลจากการร่วมถวายพระพุทธรูปด้วยกัน การได้เชื่อมสัมพันธภาพระหว่างวัดต่าง ๆ ในชุมชน เป็นการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในด้านสังคมของคนในชุมชน

3.3) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในด้านบุคคล ได้แก่ แกนนำที่เข้าร่วมโครงการเกิดความปีติภายหลังจากที่ได้ร่วมกันถวายพระพุทธรูป เป็นการก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง ความมั่นใจว่าตนจะได้รับอานิสงส์จากการถวายพระพุทธรูปดอกไม้ โดยไม่ตกไปสู่อบายภูมิอย่างแน่นอน

กระบวนการที่ 4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ได้แก่ การได้สนทนาถึงข้อดีข้อเสียของโครงการในช่วงพักรับประทานอาหารที่สำนักสงฆ์หลวงปู่มั่น เป็นการมีส่วนร่วมในการประเมินผล เพื่อหาแนวทางแก้ไขการทำงานให้มีประสิทธิภาพต่อไป

ขั้นตอนการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการของประชาชนในชุมชนป่าตุ้มดอนมีความสำคัญที่สุด เพราะเป็นพื้นฐานในการเข้าร่วมการสร้างสรรค์งานอย่างเต็มใจ ซึ่งการให้คนในชุมชนได้ตัดสินใจเองทำให้เกิดการสรรหาวัสดุในการทำงานและมีการชักชวนผู้มาเข้าร่วมสร้างสรรค์เพิ่มเติม ส่งผลให้เกิดความผูกพันต่อภารกิจที่ตนเองมีส่วนร่วม เป็นการร่วมคิดร่วมตัดสินใจที่จะสร้างสรรค์งานด้วยตนเอง ได้ใช้โอกาสที่แสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิด ความต้องการของคนในสังคม และเป็นพันธะสัญญาที่จะทำให้โครงการดำเนินการไปได้ถึงปลายทาง

อย่างไรก็ตาม การที่คนในชุมชนป่าตุ้มดอนจะตัดสินใจที่จะร่วมสร้างสรรค์งานนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ที่ตนจะได้รับด้วย คือ การได้รับพระพุทธรูปที่ตนร่วมสร้างกลับไปบูชาที่บ้าน และเก็บรักษาไว้ที่วัดในชุมชน ตลอดจนผลประโยชน์ในการสร้างสัมพันธภาพกับวัดอื่นๆ ในชุมชน และการได้บุญจากการไปถวายพระพุทธรูปร่วมกัน สิ่งเหล่านี้ทำช่วยกระตุ้นให้คนในชุมชนมีความต้องการเข้าร่วมโครงการมากขึ้น

ทั้งการให้อิสระในการตัดสินใจทำงานด้วยตนเอง ยังเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการตัดสินใจที่จะเข้าร่วมโครงการ ความเป็นอิสระนี้เกิดขึ้นในกิจกรรมการให้แสดงความคิดเห็นในการทำงานและการสะท้อนผลที่ได้จากการทำงาน

ด้วยเหตุนี้จึงพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนป่าตุ้มดอนในขั้นตอนการตัดสินใจนั้นมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องผลประโยชน์ที่ตนจะได้รับ และความเป็นอิสระในทำงานและประเมินผล การมีส่วนร่วมดังกล่าวจึงอยู่ในเกือบทุกกิจกรรมที่เกิดขึ้น ภายใต้ความมีอิสรภาพ ความเสมอภาค และความสามารถในการเข้าร่วมกิจกรรม การกระจายโอกาสให้บุคคลมีส่วนร่วมและการบริหารเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากร ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในชุมชน

7. การนำผลการวิจัยไปใช้

จากการร่วมกันสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ ทำให้เกิดพันธกิจของคนในชุมชน ที่จะสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ขึ้นใหม่จากแม่พิมพ์ยางซิลิโคน (Silicone) ในโครงการ จำนวน 108 องค์ เพื่อประดับเสาและคานในวิหารวัดป่าตุ้มดอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

นอกจากนี้ จากการเผยแพร่งานให้กับนิสิตสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่และประชาชนทั่วไป ทำให้เกิดการนำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ไปต่อยอดในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปจากผงดอกไม้และวัสดุธรรมชาติทางการเกษตรอื่นๆ ของนักเรียนโรงเรียนทองผาภูมิวิทยา จังหวัดกาญจนบุรี ภายใต้โครงการชื่อ “นวัตกรรมนาโนซิงค์ออกไซด์สู่ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสร้างสรรค์พระพุทธปฏิมากรรมร่วมสมัย” ได้รับรางวัลนวัตกรรมนาโนเทคโนโลยีระดับประเทศครั้งที่ 11 ระดับมัธยมศึกษา เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2566

8. อภิปรายผลการวิจัย

แนวคิดการมีส่วนร่วมของโคเฮน และอัพฮอฟ (Cohen & Uphoff) เป็นแนวคิดที่ส่งเสริมให้เกิดความเป็นอิสระของผู้เข้าร่วมทำกิจกรรมมากที่สุด เพราะความมีอิสระเป็นพลังสำคัญในการทำให้เกิดความอยากเข้าร่วมกิจกรรม นำมาซึ่งความร่วมมือทำงานอย่างเต็มกำลัง ไม่ว่าจะเป็นการเสียสละเวลา กำลัง แรงงาน วัสดุอุปกรณ์ เงิน หรือทรัพยากรอื่น ๆ (มณฑล จันทร์แจ่มใส, 2551, น. 15) ที่สำคัญ คือ เกิดความรู้สึกเป็นสุขในขณะทำงาน

ความมีอิสระนี้เกิดขึ้นตั้งแต่กระบวนการแรกในการทำงานร่วมกัน คือ การเลือกที่จะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมในกิจกรรม โดยความมีอิสระนั้นต้องอยู่ภายใต้ความเสมอภาคกัน (ถวิลวดี บุรีกุล, 2551, น. 45)

เป็นไปตามรูปแบบของการมีส่วนร่วมแบบเป็นไปเองที่เน้นการรวมตัวกันขึ้นเองเพื่อแก้ปัญหาของกลุ่มตนเอง โดยเน้นการกระทำที่ไม่ได้รับการช่วยเหลือจากภายนอก ตามที่องค์กรสหประชาชาติ ได้จัดประเภทของการมีส่วนร่วมไว้ (ปิยนุช สมสมัย, 2553, น. 13)

แม้จะมีการเสนอว่า การทำงานร่วมกันของคนในชุมชนให้ประสบความสำเร็จ บุคคลที่เข้าร่วมต้องเป็นบุคคลที่มีความสามารถและมีความพร้อมระดับหนึ่ง (ประชุม สุวัติถี, 2551, น. 25) ถึงกระนั้นก็ตาม ปัจจัยข้างต้นก็ยังเป็นรองต่อความเป็นอิสระในการเข้าร่วมของคนในชุมชน เพราะแม้งานที่ทำจะซับซ้อน และผู้เข้าร่วมไม่มีทักษะดังกล่าวมากพอ แต่หากบุคคลนั้นไม่ได้กระทำกิจกรรมต่าง ๆ เพียงลำพัง ยังมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมคนอื่น ๆ ที่พร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งงานในโครงการหนึ่ง ๆ ก็มีมากกว่า 1 งาน ผู้ที่ไม่มีทักษะในงานหนึ่งอาจมีทักษะในอีกงานหนึ่งก็ได้ และที่สำคัญ หากผู้นั้นมีความเต็มใจในการเข้าร่วมกิจกรรมก็สามารถพัฒนาทักษะของตนไม่มีความถนัดขึ้นมาได้ เพียงแต่ผู้นำในการทำงานต้องมีความเข้าใจ อดทน และจริงใจต่อผู้เข้าร่วมกิจกรรม เชื่อในพลังของความเป็นมนุษย์ว่าสามารถเรียนรู้และพัฒนาได้

การมีอิสระในทุก ๆ ด้านของผู้เข้าร่วม จึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการทำงานร่วมกันในชุมชน

ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญความเป็นอิสระในการเลือกที่จะทำหรือไม่ทำกิจกรรมใดเป็นอย่างมาก และกระจายการเลือกไปยังทุก ๆ คนในชุมชนให้มากที่สุด

9. สรุปผลการวิจัย

กระบวนการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้แบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชนป่าตุ้มดอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนป่าตุ้มดอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีแกนนำเข้าร่วมโครงการ 20 รูป/ท่าน ส่วนใหญ่มีอายุเกิน 40 ปี และมีพระสงฆ์ 1 รูป คือ เจ้าอาวาสวัดป่าตุ้มดอน ทั้งหมดเป็นคนในชุมชน โดยใช้วัดป่าตุ้มดอนเป็นสถานที่ในการดำเนินงาน ประกอบด้วยกิจกรรม 5 กิจกรรม ดังนี้ กิจกรรมที่ 1 บอกเล่าโครงการ (เก็บดอกไม้ในชุมชน) มีวัตถุประสงค์ เพื่อทำความเข้าใจกับคนในชุมชนเกี่ยวกับโครงการ และขอความร่วมกันในการเก็บดอกไม้นำไปตากให้แห้ง เพื่อใช้เป็นวัสดุหลักในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ กิจกรรมที่ 2 คัดเลือกและออกแบบงานพุทธศิลปกรรม มีวัตถุประสงค์เพื่อคัดเลือกพระพุทธรูปดอกไม้ที่เก็บรักษาไว้ในวัดภายในชุมชนป่าตุ้มดอน เพื่อใช้ในการออกแบบพระพุทธรูปดอกไม้ที่จะสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ เมื่อออกแบบแล้วจึงนำกลับไปให้แกนนำชุมชนพิจารณา กิจกรรมที่ 3 การสร้างสรรค์ต้นแบบ มีวัตถุประสงค์ เพื่อสร้างต้นแบบพระพุทธรูปเป็นพระพุทธรูปนูนสูง 2 มิติ พร้อมทดลองหล่อ กิจกรรมที่ 4 ร่วมกันเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ มีจุดประสงค์ เพื่อให้แกนนำชุมชนจำนวน 20 คน ได้ทดลองร่วมสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ ภายหลังการเรียนรู้คนในชุมชนได้ดำเนินการหล่อพระพุทธรูปโดยมีเจ้าอาวาสวัดป่าตุ้มดอนเป็นประธาน กิจกรรมที่ 5 ร่วมกันถวายพระพุทธรูปดอกไม้ที่สร้างสรรค์ขึ้นที่วัดภายในอำเภอพร้าว ได้แก่ วัดป่าตุ้มดอน วัดสันขวาง วัดหนองปลามัน และสำนักสงฆ์หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ในการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการกับแกนนำชุมชนเกี่ยวกับการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ในครั้งนี้ พบว่าข้อดีของโครงการ 1) ช่วยให้คนในชุมชนเกิด

ความสามัคคี 2) เพิ่มแนวทางในการตกแต่งเสาและคานวิหาร 3) ได้พระพุทธรูปดอกไม้ที่ตนเองมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ไว้บูชาที่บ้าน 4) ได้บุญกุศลจากการร่วมถวาย 5) ได้เชื่อมสัมพันธภาพระหว่างวัดต่าง ๆ และเกิดโครงการใหม่คือการปิดทองคำเปลวพระพุทธรูปดอกไม้ของวัดสันขวาง จำนวน 2 องค์ ข้อด้อย คือ 1) ระยะเวลาในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้น้อยเกินไป 2) ควรบอกกล่าวคนในชุมชนให้มากกว่านี้ 3) ควรให้เด็ก เยาวชน เข้าร่วมเป็นแกนนำ 4) การจัดพิธีแห่พระพุทธรูปไปถวายตามวัดต่าง ๆ ควรให้ยิ่งใหญ่กว่านี้ อาจมีวงดนตรีพื้นเมือง หรือขบวนอย่างเป็นทางการ และจัดให้ตรงกับวัดสำคัญทางพระพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา. (2533). *ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 9.* โรงพิมพ์การศาสนา.

ถวิลวดี บุรีกุล. (2551). *การมีส่วนร่วม : แนวคิด ทฤษฎี และกระบวนการ*. สถาบันพระปกเกล้า.

ธนวัฒน์ คำภีลานนท์. (2550). *การมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนในการพัฒนาท้องถิ่น เทศบาลเมืองคูคต จังหวัดปทุมธานี*. (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร).

ประชุม สุวัติถี. (2551). *การตลาดในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว*. สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์.

ปิยนุช สมสมัย. (2553). *การมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างพื้นที่สาธารณะ กรณีศึกษาชุมชนโฟรโมสต์เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร*. (วิทยานิพนธ์ภูมิสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร).

มณฑล จันทร์แจ่มใส. (2551). *ปัจจัยการสื่อสารการตลาดที่มีต่อการเลือกสถานที่ท่องเที่ยวกรณีศึกษาเกาะมุกจังหวัดตรัง*. (วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง).

มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. (2552). *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม 8*. ธนาคารไทยพาณิชย์.